

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף שפות
הפיקוח על הוראת ערבית ואסלאם

כ"ב טבת תשע"ב

07 נובמבר 2018

לכבוד:

- ✓ מורי השפה הערבית ועולם הערבים והאסלאם
- ✓ מנהלי בתי ספר
- ✓ צוות חינוכי ויועצות

חוזר המפמ"ר לשפה הערבית ולעולם הערבים והאסלאם – תשע"ב 2
תלמידים ליקויי למידה

תוכן עניינים:

- הקדמה
- הנחיות בחט"ב
- דרכי הלמידה וההיבחנות באופן כללי
- הנחיות לכיתה ז'
- הנחיות לכיתה ח'
- הצעה להתאמות לתלמידים מאובחנים
- הנחיות בחט"ע – בגרויות
- הנחיות לקראת בחינות הבגרות למורי השפה הערבית
- הנחיות במקצוע עולם הערבים והאסלאם

הקדמה

חוזר זה נבנה מתוך הצורך של המורים בעריכת מסמך מגבש הדן בטיפול בתלמידים בעלי לקויות למידה.

החוזר נערך בתאום ובשיתוף פעולה עם האגף לליקויי למידה והפרעות קשב ואגף הבחינות במשרד החינוך בירושלים.

אנא קראו מסמך זה בקפידה והקפידו על קיום ההוראות המפורטות בו.

המלצתי היא לערוך ישיבה המורכבת מן הצוות החינוכי בביה"ס (מנהל ביה"ס, יועצת, רכז שכבה, רכז בגרויות, רכז מקצוע והמורה לערבית של התלמיד) לשם הכרת התחום וההתאמות הניתנות ספציפית במקצוע הערבית.

באחריות המורה המלמד או רכז המקצוע להעביר חוזר זה להנהלת ביה"ס לשם היערכות.

אחד הנושאים המטרידים את הצוות החינוכי בביה"ס הוא התמודדות עם תלמידים בעלי לקויות למידה ושילובם בכיתה.

המורה לערבית, ככל מורה אחר, נדרש לתת מענה לתלמידיו בהוראתו בכיתה הטרוגנית.

מקצוע הערבית אינו מקצוע רב מלל אלא הינו מקצוע שפה.

הקריאה והכתיבה הם מהות המקצוע ולכן יש להקפיד הקפדה יתרה בהתאמות למקצוע זה.

חוזר מפמ"ר זה נועד לערוך סדר בהתנהלות היום יומית וההתמודדות עם תלמידים בעלי לקויות הלמידה ובעלי ההתאמות.

עפ"י ההנחיות הכלליות של האגף לליקויי למידה והפרעות קשב, ההתאמות בבחינות לתלמידים בעלי לקויות למידה, ניתנות בהמלצה לצוות החינוכי, והמורה והצוות החינוכי צריכים להפעיל שיקול דעת נרחב כדי לקבוע את נחיצותן של ההתאמות בלמידה השוטפת, והכל בהתאם לאופי הבחינה, מטרות השיעור והדרכים להשגתן.

להלן ההנחיות כיצד לפעול בנושא זה.

ההנחיות יינתנו בהתאם לשכבות הגיל: חט"ב וחט"ע (לקראת בגרויות).

חט"ב - התאמות לתלמידים עם ליקויי למידה כיתות ז'-ט'

דרכי הלמידה וההיבחות באופן כללי לכל התלמידים בכיתה

יש לתת משימות מדורגות בכל חלקי השיעור (בע"פ ובכתב), בשיעורי הבית ובמבחנים. לתלמידים תינתן אפשרות בחירה בין המשימות הנדרשות. המשימות תהיינה בשלוש רמות:

- **רמת הבסיס** – זיהוי והעתקה; כמו כן תינתן לתלמיד אפשרות לענות על שאלות בעברית.
- **רמת הרחבה** – תרגול מגוון באמצעות שאלות פתוחות, סגורות, תרגום וכד', בהן נדרש התלמיד לידע פסיבי ואקטיבי במיומנויות השפה השונות.
- **רמת העמקה** – משימות אתגר לתלמידים בעלי הישגים מתקדמים, בהן נדרשים התלמידים לרמות גבוהות יותר של יישום מיומנויות הקריאה, ההאזנה והכתיבה.
- המורה נדרש/ת לחלוקת זמן שיעור נכונה (3 חלקים) כך שבאמצע השיעור יינתן לתלמידים זמן לעבודה עצמאית – עצמית (אישית ו/או בזוגות) 10-20 דקות. זמן זה ינוצל ע"י המורה לעזרה לתלמידים מתקשים, העובדים בתוכנית חלופית, מתן משימות אתגר לתלמידים מתקדמים, בדיקה מדגמית של שיעורי בית כתובים (דפי עבודה, מחברות), בדיקה אישית של משימות דיבור וקריאה בע"פ, עבודה פרטנית עם תלמידים שהחסירו מספר שיעורים או מתקשים בחומר לימוד מסוים.

ניתן להיעזר גם ברעיונות וההמלצות הבאים לדרכי ההוראה וההערכה בכיתה ההטרוגנית:

- **עבודה באמצעות קלטות**: תלמיד שמתקשה בכתיבה יכול להקליט את תשובותיו והקלטת תימסר למורה לבדיקה. ניתן גם לשלב את הקלטת במתן הוראות לתלמיד בערבית ובעברית.
- **תרגום או תמצית בעברית**: מתן תרגום לעברית או תמצות הקטע עליו עובדים בכיתה בעברית, או מתן הקטע בצירוף פירושי מילים – כל אלה יכולים להקל על עבודת התלמיד בכיתה ושיתופו המרבי בשיעור.
- **במקום מבחן**: ניתן להקל על התלמיד בעל הליקויים באמצעות משימות חלופיות שעליו להכין בצמוד לספר, מילון, דפי הנחיות, קלטות וכל אמצעי עזר אחר. נושאי המשימות ייקבעו בהתאם לנושאים עליהם נבחנים כל התלמידים. המשימות ישוקללו (בידיעת התלמיד) לציון (תחליף לציון המבחן / בוחן). לפי האמור לעיל המורה נדרש להכיר, ולו באופן שטחי, את סוגי הליקויים של תלמידים (ניתן להיעזר באבחונים המקצועיים שעוברים חלק מן התלמידים) ולגבש

עימם תכנית עבודה שמשלבת במערך לימודי הערבית של הכיתה. התכנית אמורה להיות גמישה דיה כדי לקדם תלמיד שמסוגל לכך, ולתת מענה כלשהו לתלמיד היושב בכיתה ואינו מסוגל לצמצם פערים בשל ליקוייו.

הבהרות אלה תקפות לגבי ההוראה והלמידה של תלמידים בכלל ותלמידים ליקויי למידה בפרט.

- תלמידים הלומדים בכיתות ח'–ט' בתכנית חלופית ללימודי השפה הערבית שעל פי תכנית הלימודים (ראו לעיל), יקבלו בתעודה **ציון על הישגיהם בתכנית לפיה הם לומדים**. התלמידים צריכים להבחין (בכתב או בע"פ), להגיש עבודות שתיבדקנה לפי קריטריונים ידועים ולהכין שיעורים באופן שוטף.
- **חובה לציין ליד הציון בתעודה (הנכתב לצד הכותרת "ערבית") את שם התכנית לפיה למד התלמיד או לציין כי למד על פי תכנית אישית**. אין להשאיר ציון בערבית ללא רישום נלווה, כיוון שהדבר פוגע הן בארגון כיתות הלימוד בכיתות ההמשך בתיכון (כיתה י'), והן בתלמיד עצמו הנדרש ללמוד בכיתה י' לפי תכנית הלימודים הרגילה.
- **סיווג רמות הלמידה והניסוח בתעודה יהיה על פי הניסוח הבא:**
 - א. ערבית – לתלמידים הלומדים ברמת הכיתה
 - ב. ערבית תקשורתית (מדוברת) או עולם הערבים והאסלאם – לתלמידים הלומדים בתוכנית חלופית.ניסוח זה יופיע בתעודה לצד מקצוע הלימוד אותו לומד התלמיד היחיד בתוך הכיתה ההטרוגנית.
- **תלמידים מאובחנים**, שמתגלים אצלם קשיי ביצוע במיומנויות השפה השונות (כתיבה, קריאה, הבעה בע"פ, הבנת הנשמע) זכאים להתאמות. ההתאמות יבואו לידי ביטוי בדרכי הלימוד בכיתה, בשיעורי הבית ובדרכי התשאול של הבחינות, הבחנים וההכתבות (על סוגי ההתאמות ראו בהמשך). **המורה יכול/ה לאתר, עפ"י האבחונים של התלמיד ועפ"י ההישגים המצטברים בכיתה, מהם קשייו של התלמיד, ועליו/ה להשוות את הישגיו בערבית עם הישגיו במקצועות אחרים, כמו: אנגלית, תנ"ך ולשון עברית, כמו כן יש להיוועץ עם הצוות החינוכי, יועצת השכבה ו/או מחנך/ת הכיתה ולפעול בהתאם.**

בכיתות ז' – אין לפטור תלמידים מלימוד השפה.

יש לתת לתלמיד אפשרות, לפחות בשנה הראשונה, להשתלב בלימודי השפה בתוכנית הלימודים הרגילה, **תוך התחשבות ברמת יכולתו של התלמיד (הוראה הטרוגנית)**. תלמידים המאובחנים כבעלי ליקויי למידה, או תלמידים שהתגלו במהלך לימודיהם קשיים מיוחדים בלימוד השפה, זכאים להתאמת דרכי לימוד ודרכי היבחנות (ראו סעיף נפרד בהמשך).

בכיתות ח'

ייבחן מחדש עניינם של תלמידים שלא הצליחו במהלך שנה שלמה לקלוט את הסימנים המהווים בסיס לקריאה ולכתיבה של השפה (למרות ניסיון לשלבם בכיתות ז' שכלל התאמות לרמתם ויכולתם). עניינם יידון **בוועדה בית ספרית** (ראו חוזר הפיקוח על הערבית למנהלים מיום 24.9.01). ועדה זו, הכוללת את המורה לערבית, תשווה את הישגיו של התלמיד בערבית עם הישגיו במקצועות הבאים: אנגלית, תנ"ך ולשון עברית, תיוועץ עם יועצת השכבה ו/או מחנך/ת הכיתה, ובהתאם למסקנות תהיה רשאית לאפשר לתלמידים אלה לימוד חלופי בתכנים הנוגעים לעולם הערבים והאסלאם או בפעילות חלופית אחרת שהותאמה לצרכי התלמיד מטעם ביה"ס.

פעילות חלופית שאינה בתחום עולם הערבים והמזרח התיכון מותנית בכך שתבצע מחוץ לכיתה הלימוד בכל שלוש שעות לימוד הערבית השבועיות ועד לסיום התלמיד את לימודיו בחטיבות הביניים (בבתי"ס שש שנתיים עד סיום כיתה י').

• בתוכנית לימוד חלופית התלמיד יתבקש לעבוד באופן עצמאי עם יחידות לימוד קצרות (בעברית) המתאימות לרמתו (בתכנים ובשפה), בנושאים מגוונים, הקשורים בעולם הערבים ובמזה"ת, תוך מעקב מתמיד של המורה אחר עבודתו. התלמיד יקבל באופן שוטף הערכה על פעילותו (מילוי המטלות שנדרש להן במהלך השיעור), ויקבל הנחיה מן המורה במידת הצורך. **התוכנית מופעלת בכיתה בלבד**, כשהתלמיד יכול לקחת חלק פעיל בלימודי ההעשרה המשולבים, ממילא, בשיעורי הערבית הרגילים.

להלן הצעה להתאמות לתלמידים מאובחנים או לתלמידים שהתגלו אצלם קשיים מיוחדים בקליטת מיומנויות השפה השונות (ז'-ט'), **והכל בהתאם לשיקול דעתו של המורה:**

1. **הארכת זמן הבחינה:** בחטה"ב ניתן להגמיש התאמה זו לקיצור הבחינה במספר סעיפים או בכל אחד מסעיפי הבחינה עבור התלמיד המתקשה.

2. **התעלמות משגיאות כתיב:** ניתן לתת לתלמיד להשתמש במילון הספר או במילון צמוד (על גבי דף) שהוכן ע"י המורה במיוחד עבור התלמיד, למילוי המשימות הנדרשות. אין להפחית ציון בשל שגיאות כתיב.
3. **הקראת שאלון הבחינה במקרים חריגים:** כשידוע שאחד מליקויי התלמיד הינו קריאה איטית מאוד של הכתוב במקרים חריגים המורה יכולה לעזור לתלמיד בקריאת קטעים מן הבחינה.
4. **דף כללים:** כאשר התלמיד סובל מקושי חמור בשימור או בדליית מידע ניתן לצרף לשיעורי הבית, להכתבה, לבוחן או למבחן דף כללים, דף מילים או דף מידע אחר.
5. **צמצום היקף החומר למבחן:** בנסיבות המצריכות הורדה בכמות המילים, קטעי הקריאה ו/או נושאי דקדוק, המורה יתחבר שאלון נפרד לתלמיד או יתצמצם את המבחן לסעיפים הרלוונטיים עבורו מתוך המבחן הכיתתי.

חט"ע – בגרויות

הקריאה והכתיבה הם ממהות המקצוע ולכן יש להקפיד הקפדה יתרה בהתאמות למקצוע זה. כידוע, לא בכל המקצועות קיימות כל ההתאמות - אנא שימו לב. ההתאמות במקצוע הערבית הן:

1. הנחיות לבחינה בעל פה (כחלופה לבחינה בכתב) לתלמידים ליקויי למידה עקרונית, מקצוע הערבית אינו מקצוע רב מלל, ולכן התאמה מסוג זה כמעט ואינה קיימת. היא תתבצע במקרים מאוד מיוחדים כגון, תלמידים עיוורים, כבדי ראייה, תלמידים חולים המתקשים מאוד בכתיבה, כשהבחינה מתבצעת בד"כ בבית החולים או בביתם, ממיטת חוליים. במקרים החריגים שתוארו לעיל יש לפנות לוועדת חריגים.
2. הנחיות לבחינה בשאלון מותאם לתלמידים ליקויי למידה. מניסיון העבר שהצטבר בהוראת המקצוע, שאלון מותאם אינו עונה על צרכיהם של תלמידים בעלי לקויות למידה, ועל כן שאלון מותאם לא ניתן במקצוע זה.
3. הכתבה לבוחן ניטרלי – אינה קיימת במקצוע זה.

להלן הנחיות לקראת בחינות הבגרות בערבית לדוברי עברית, לתלמידים

בעלי ליקויי למידה:

1. מקצוע הערבית אינו מקצוע רב מלל. התלמיד נדרש להקדיש זמן עבודה עצמית עם מילון, מה שאינו מתיישב עם בחינה בעל פה ולכן עקרונית לא יבחן

- תלמיד במקצוע זה בעל פה, פרט למקרים מיוחדים וחריגים, באישור וועדת חריגים. לבחינה בעל פה נדרש בתלמיד להכיר את החומר הנלמד.
2. אין הקראת טקסט בלתי נלמד בשאלון הבחינה. הקראת טקסט בלתי נלמד (אנסיין) מהווה פתרון חלקי במילוי השאלון, על כן הדבר אסור.
3. אין הכתבה לבוחן נטרלי. במקרים חריגים ונדירים יש לפנות לוועדת חריגים. (ראה לעיל).
4. התאמה כגון תוספת זמן הינה באחריות בית הספר.
5. התאמה מסוג התעלמות משגיאות כתיב ניתן לבקש רק עבור הסעיפים בבחינה הדורשים תרגום וכתובה חופשית. אישור ההתאמה בסמכות בית הספר.
6. אין שימוש במילונית.
המילונית בערבית אינה עומדת בסטנדרטים של מילונים, הנדרשים לשימוש בבחינות הבגרות.

להלן הנחיות לקראת בחינות הבגרות ב"עולם הערבים והאסלאם" לתלמידים בעלי ליקוי למידה:

המקצוע עולם הערבים והאסלאם הינו מקצוע רב מלל. לפיכך, חלות עליו ההנחיות המתאימות למקצועות לימוד מסוג זה, ולתלמידים ניתנות התאמות המאפשרות דרכי היבחנות נאותים במקצועות מסוג זה.

תלמידים בעלי התאמות שאושרו על ידי הגורמים המוסמכים ייבחנו על פיהן בהתאמה.

בנוסף, להלן הנחיות לעריכת בחינות להתאמות ברמה 3 :

- בחינה בעל-פה : על מנת להסיר ספק, לפניכם רענון של ההנחיות כיצד עליכם לבחון תלמיד/ה בעלי אישור להתאמה זו בבחינת הבגרות. הנחיות אלה תקפות לשאלונים חיצוניים ופנימיים גם יחד.
- שאלון מותאם : ההנחיות המצורפות הן בתוקף החל ממועד קיץ תשס"ז (2007). שימו לב לשינויים והקפידו ליידע במועד את תלמידיכם הזכאים להתאמה זו.

יש להקפיד על הנוהל הבא:

- לקבל מהיועצות אישור בכתב על ההתאמה המאושרת לתלמיד/ה.

- לשלוח אל המפמ"ר את שמות ומספרי ת.ז. של התלמידים הזכאים להתאמות עם קבלת האישור.
- במידה והמורה הוא מורה יחיד בביה"ס יש לצרף לבקשה מכתב המפנה אל מורה מקביל (המלמד "עולם הערבים והאסלאם") שיבחן בע"פ או לבקש אישור מיוחד לבחון את התלמיד/ים האמורים.

אני מאחלת לתלמידינו הצלחה בלמידה בכיתה ובבחינות הבגרות.

בברכה,

ותודה על שיתוף הפעולה

סיגלית שושן

מפמ"ר ערבית ועולם הערבים והאסלאם

העתקים :

- ✓ **הגב' דלית שטאובר – מנכ"לית משרד החינוך ומ"מ יו"ר המזכירות הפדגוגית**
- ✓ **הגב' דליה פניג – ס. יו"ר המזה"פ, מנהלת אגף א' לפיתוח פדגוגי**
- ✓ **ד"ר האני מסא – מנהל אגף שפות במזה"פ**
- ✓ **ד"ר חיה לשם – מפקחת ליקויי למידה אקגף שפי**
- ✓ **הגב' אהובה סיידוף – מנהלת ליקויי למידה וחריגים**
- ✓ **המדריכים המחוזיים לערבית**